Кой избра „избраниците“

В страни с установена парламентарна традиция политическото самоопределение след избори обикновено съвпада с фактическите изборни резултати, а ако има отклонения, те са в полза на победителите. Имайки предвид сложните психологически отношения на българина с власта, някои души предполагаха, че в отговорите на подобна анкета ще се получи доста по-голяма от действителния процент подкрепа за БСП. Стана обаче точно обратното! Анкетираните от нас хора твърдят, че 38% от тях са гласували за БСП и 40% — за СДС. Каква е причината за съществените разлики между официално оповестените резултати и електоралните нагласи, признати от анкетираните избиратели един месец след „великото тайнство на тъмната стаичка“? Вярност е изключително сериозен, понеже ако изваждаме е представителна (а тя е представителна), става очевидно, че някой не казва нещата докрай.

ГЛАСУВАНЕ СЪС ЗАДНА ДАТА?

Инстинктивният отговор, който биха дали „радикално-сините“, е приблизително такъв: най-сетне е налице реално доказателство за манипулации на изборите. Прекалено просто обаче, за да бъде вярно. Ако има нещо сигурно около тая явление, това е, че случаят не се обяснява с фалсификация. Първо, трудно е да си представим организация, която в нашата разпадаща се държава би могла да проведе скрито толкова мащабна акция. Второ, деформацията на заявените електорални предпочитания в ущърб на БСП идва главно от София и големите градове, където фалсификации са практически невъзможни. Следователно, трябва да търсим друго обяснение за отбелязаното отклонение.

В случая вероятно сме свидетели на своеобразно „гласуване със задна дата“. С други думи, избирателите на БЗНС този процент е крайно нетипичен. Преобладаващата мотивация тук е споделяне на програмата и идеите, което в специфичния контекст би могло да означава вярност към заявените идеали въпреки недоверието към централното ръководство на съюза.

Различия между избирателните тела на политическите сили има и при мотивацията за самото участие в изборите. Сред избирателите на БСП най-много анкетирани (30%) избират мотивирката, че „искат да подкрепя достойните кандидати“. Иначе разсъждават симпатизантите на опозицията: при тях най-популярната мотивация за участието в изборите е личната, осъзнаването на значимостта на индивидуалното участие в политическия процес („моят глас ще промени нещо“ — 31%).

Зад тези реални мотивации застават два елемента, които демонстрират противоположни отклонения от общоприоритетните пропорции за възраст, образование, разпределение по типове селища. Анкетата потвърждава получените от другите изследвания данни, че избирателите на СДС са значително по-млади от тези на БСП. Докато само 8% от анкетираните избиратели на БСП са на възраст до 25 години, сред симпатизантите на СДС хората от тази възрастова група са 22%. Обратно, избирателите над 60-годишна възраст съставляват 25% от гласуващите за БСП и са — на СДС: Като цяло 55% от избирателите на БСП са на възраст над 45 години, докато 69% от тези на СДС са под 45-годишна възраст.

Избирателните тела на другите парламентарни сили показват още по-ясна възрастова диференциация. Подчертано застаряващо е избирателното тяло на БЗНС — 30% от гласуващите за неговите кандидати са на възраст над 45 години. Избирателите на ДПС вълнуващата картината на опозиционно-настроените: 69% от тях са на възраст под 45 години.

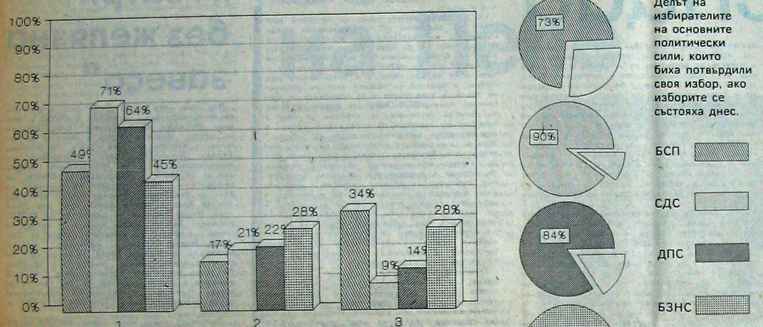

Дялът на избирателите на основните политически сили, които смятат, че свободата има, когато всеки: 1 - може да прави каквото си иска, стига да не нарушава закона; 2 - има достатъчно собственост, че да не се моли никому; 3 - се съобразява с интересите на колектива.

Дялът на избирателите на основните политически сили, които биха потвърдили своя избор, ако изберете се състояха днес.

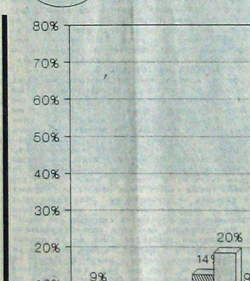

Дялът на избирателите на основните политически сили, които смятат, че справедливост има, когато 1 - няма свръхборати хора; 2 - няма бедни, но може да има богати; 3 - в рамките на закона всеки печели без политическо покровителство.

Очевидно е, че хората с по-висок образователен ценз имат повече основания да са недоволни от „познатото“. Не е чудно, че от избирателите с основно или по-ниско от основното образование над половината са гласували за БСП, и само една четвърт — за СДС. От избирателите с висше образование 53% са предпочели СДС и 36% — БСП. От избирателите със средно образование половината са гласували за СДС и една трета — за БСП.

Подчертано неблагоприятна е образователната структура на избирателите на ДПС и БЗНС. Земеделските гласоподаватели са съответно 43% и 47% с основно (и по-ниско) средно образование, а при ДПС тези цифри са 56% и 39%.

Може да се направи извод(и), че по-образованите гласоподаватели, недоволни от „познатото“ и идентифициращи се с БСП, са се ориентирали към нещо „ново“ относно ценности, взаимоотношения, поведение. Ясно е също, че това „ново“ не е успяло в достатъчна степен да привлече въздействието и слабообразованите, които или не са го разбрали, или са го отхвърлили в полза на „познатото старо“, представено в лозунгите на БСП като „сигурност“, „спокойствие“, „промяна без стресове“.

ГРАНИЦИ НА ТЪРПИМОСТТА

Любопитна е динамиката на отношенията между електоратите на двете основни политически сили. Сред симпатизантите на БСП сред изборите няма недвусмислено изразено отношение, сред привържениците на опозицията неприемането на БСП се запазва на много високо равнище. Тази разлика в мобилизационната способност на избирателните тела се е проявила и преди повече от „Култура“, 1 юни т.г.) структурирани на „периферия“ и „ядро“. Непримиримите „ядра“ на привържениците на двете политически сили се очертават чрез отговорите на въпроса „Кой партия имаш много във ВНС?“. Според една десета от привържениците на БСП много в парламента няма нито едно лице, а при хората от съюзите хора — нелегитимно е присъствието на ДПС. Отново рязко се различава картината при избирателите от СДС: сред 40% от тях в парламента няма много за БСП, а сред 17% — за ДПС. Поставеното под въпрос на присъствието на социалистите в парламента е налице и сред привържениците на другите партии: 20% от избирателите на ДПС и 12% на БЗНС смятат, че БСП няма много в Народното събрание (срещу съответно 3% и 5%, отхвърлящи присъствието в него на СДС).

Съпоставено на данните за мобилизационната готовност и степента на непримиримост водят до значими извод, че електоратът на СДС разполага с активно и действително „ядро“ сред тези или четири пъти по-голямо от това на БСП. Активното ядро на БСП е от порядъка на 10—15% от симпатизантите й, докато моя бих 50% от гласоподавателите на СДС са активисти настроени. Процентът на „ядрото“ на БСП е подобен на основа, които съществуват в Западна Европа. Сред обобщена обстановка, докато гигантската за европейските мащаби „ядро“ на привържениците на СДС сякаш много по-точно съответствуваха на изострена политическа ситуация в Източна Европа.

Не е особено успокоителен фактът, че в опозиционните лани половината от всички избиратели смятат, че има някаква парламентарна сила (различна за различните хора), чието място не е във Великото народно събрание. Това означава, че степента на нетолерантност на симпатизантите на изборите, а и на самата институционализирана политика, съвсем не е висока. Оттук може основателно да се предскаже, че извънпарламентарната политика ще продължи да оказва още дълго съществено влияние върху общото развитие на политическия процес. Тя явно е обективно обусловена, има широка подкрепа, а при една изострена социално-икономическа криза може да прерасне и с сериозен социален и политическа взрив с антиинституционална насоченост.

ПОТЕНЦИАЛ ЗА ПРОМЯНА НА ПОЛИТИЧЕСКИЯ ИЗБОР

Данните сочат, че в момента надали може да се очаква кардинално пренасочване на политическите симпатии. Освен, разбира се, ако украинското социалистическо вот не се вземе като индикатор за някакво вече осъществено преоритиране. И двата основни политически блока могат смело да разчитат на по-голямата част от своите сегашни привърженици (имайки предвид недекларирането на социалистическите симпатии, тази пропорция е може би по-голяма за СДС и по-малка за БСП). Но все пак различите са значителни. Около една четвърт от електората на БСП се колебае в своя избор или направо заявява, че в по-голям избори ще гласува по друг начин. Дори сред самата членска маса на БСП около 20% или не са сигурни дали ще повторят избора си, или не биха го повторили.

Загубите на изборите и разобореният подем на опозицията, изглежда, са два мощни фактора за консолидирането на иначе доста пъстрия и „недисциплиниран“ електорат на СДС. Почти 90% от „сините“ симпатизанти категорично декларират намерението си в едни нови избори да потвърдят гласа си за опозиционния съюз и едва около 3% да разочарованите от своя избор. Иначе казано, избирателното тяло на опозицията започва да се

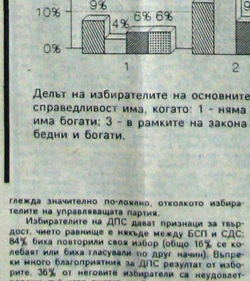

Дялът на избирателите на основните политически сили, които смятат, че справедливост има, когато 1 - няма свръхборати хора; 2 - няма бедни, но може да има богати; 3 - в рамките на закона всеки печели без политическо покровителство; 4 - няма богати и бедни.

гледа значително по-ловино, отколко избирателите на управляващата партия.

Избирателите на ДПС дават признаци за твърдост, много рязко се различаващи от тези на БСП и СДС. 84% биха повторили своя избор (общо 16% се колебаят или биха гласували по друг начин). Вътрешно много благоприятна за ДПС разлика от изборите. 36% от неговите избиратели са неудовлетворени, тъй като смятат, че „дадоха много за нас“ и „ядосаха“ с „Кой е по-добре“. Дадоха това неудовлетворение е проява на общодружавнически, „надпартиен“ поглед вярно разнообразно на събитията в страната. По-скоро и малко дълбоко недоверие към всичко, което става около турското малцинство. От друга страна, умереният оптимизъм на привържениците на ДПС загатва за възможно бъдещо доверие към политическата кото инструмент за разрешаване на проблемите.

Едва ли учудва, че симпатизантите на БЗНС са най-силно недоволни от изборите: само 4% смятат, че резултатите са благоприятни за тяхната партия, докато 46% виждат изборите като „много шум за нищо“. Това недоволство личи и от факта, че земеделските симпатизанти показват най-ниска пропорция на готовност да потвърдят гласа си в нови избори (66%), а една трета или се колебаят, или биха гласували по друг начин. Като се има предвид неблагоприятната социологическа профил на гласоподавателите на Земеделския съюз, подобни данни потвърждават още веднъж кризата на БЗНС.

ЦЕНТЪР ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ДЕМОКРАЦИЯТА

Предлагаме на вниманието на читателите на "Култура" втората част от изследователския проект "Парламентарните избори в България — 1990" (първата част бе публикувана в "Култура" на 1 юни т.г.). Това са първите, неокончателни резултати от анализа на следизборните нагласи в нашата страна. Проучването на общественото мнение, представително за страната, бе направено от 17 до 23 юли т.г. с 3093 анкетирани. Спонсори на социологическия сондаж, осъществен с консултации от The Wirthlin Group (McLean, Virginia), са фирмите "ТЕХНОЕКСПОРТСТРОЙ" и "БУЛГАРГЕОМИН". Експертна помощ оказаха проф. ГИ МЕНАР от Университета в Нанси, ЖИВКО ГЕОРГИЕВ и ВЛАДИМИР ЙОРДАНОВ. В проучването активно участвуваха АВРАМ АГОВ, ВАЛЕРИ ГОРАНОВ, ЕМИЛИЯ ЛИСИЧКОВА и ТИХОМИР БЕЗЛОВ. Политологическият анализ, който follows, бе извършен от екип на Центъра за изследване на демокрацията: АНДРЕЙ ИВАНОВ, АНТОНИЙ ТОДОРОВ, БЛАГОВЕСТ ГЕОРГИЕВ, ВАЛЕНТИН МЛАДЕНОВ, ВАЛЕРИЙ РУСАНОВ, ДЕЯН КОРАНОВ, ЕВГЕНИЙ ДАЙНОВ, ЕМИЛ ГЕОРГИЕВ, ИНКО РАЗПОПОВ, ЮГНЯН ШЕНТОВ.

Накъде след тъмната стаичка?

Религии и етноси

Нашето проучване визира и някои аспекти на политическото поведение на етнокултурните и религиозните групи в страната. България явно няма да бъде изключение от схемата, проявила се вече в другите източноевропейски страни: ликвидирането на тоталитарното потисничество върху национералните чувства води до възраждане на националното съзнание у големи и малки общности. Този процес е точно толкова естествен, колкото естествено вди и към опасности за общества, поели пътя на демократизацията.

Българските турци и помаките са представени в извадката ни в пропорция, съответствуваща на пропорцията им в страната. Все пак трябва да се направи уговорката, че получените резултати и изводи не са окончателни, тъй като тези групи не са пряка цел на изследването. Проучването се опита да установи някои по-важни характеристики на политическото поведение и на нагласите на турското и помашкото население в страната в условията на вече постоянна етнокултурна криза...

Първата изненада дойде от заявените религиозни ориентации на изследваните групи. Сред избирателите, изявили принадлежността си към различни етнокултурни малцинства, се оформя пъстра картина. 2% от турското малцинство казват, че са източноправославни, 1% — католици, 18% — атеисти. От помашката етнокултурна група източноправослави са 4.5%, а атеисти — 31%. Тази картина нарушава един отдавна изграден стереотип, според който българсеиит турчин и помакът са задължително и мюсюлмани.

Турското и помашкото население живее предимно в селата (69% от турците и 64% от помаците) и е сравнително слабо образовано (61% от турците са с основно и по-ниско от основно образование, докато висшистите са едва 2%). Що се отнася до политическата им организираност, над 24% от анкетираните турци и близо 20% от помаците са членове на ДПС. Дейността на ДПС се

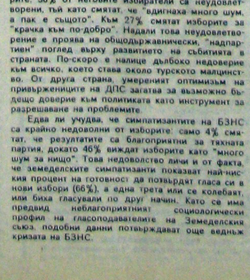

Дялът на избирателите на основните политически сили, които смятат, че е справедливост има, когато 1 - няма свръхборати хора; 2 - няма бедни, но може да има богати; 3 - в рамките на закона всеки печели без политическо покровителство; 4 - няма богати и бедни.

ОТНОШЕНИЕ КЪМ ОМО "ИЛИНДЕН"

	одобряват	не одобряват	безразлични или не се запознати
българи	8%	38%	54%
турци	15%	9%	76%
помаци	24%	21%	47%
други	33%	11%	56%

Интересно е, че сред тримата анкетирани заявили своята македонска принадлежност, двама одобряват и един не одобрява ОМО "Илинден" — дадени одобряващи отговори са изразили и „готовност за защита на националните интереси (ОКЗНИ) и на един му е безразличен.

КАКВО ПОКАЗВА ИЗСЛЕДВАНЕТО В САМАТА ПИРИНСКА МАКЕДОНИЯ?

Представителство за този регион проучване дава следното етническо съотношение: 81% заявяват, че са българи, 4% — турци, 10% — помаци, 3% — цигани, 1% — власи и 0.3% — македонци. От тоза население 77% са атеисти, 14% — православни, 4% — последвали другата християнска религия, а 1% — мюсюлмани. Хората (в проучването — един на век) с македонско национално самосъзнание дя етна статистическа незначителна величина.

Тази нагласа на турската етнокултурна група и на помаците да участвуват в националния политически живот предимно чрез Движението за права и свободи (единствената организация у нас фактически изградена на етническа основа) показва тяхдецкия към етнополитическа хомогенизация. При по-подробен анализ тази тенденция се е проявила и преди „Култура“ — тя е по-силна при по-ниско образование и по-ниско материално ниво. Ако тази тенденция бъде по-силна, то ДПС ще бъде обречено на изолация и на нагласите на турското и помашкото население в страната в условията на вече постоянна етнокултурна криза...

Българските турци и помаците са представени в извадката ни в пропорция, съответствуваща на пропорцията им в страната. Все пак трябва да се направи уговорката, че получените резултати и изводи не са окончателни, тъй като тези групи не са пряка цел на изследването. Проучването се опита да установи някои по-важни характеристики на политическото поведение и на нагласите на турското и помашкото население в страната в условията на вече постоянна етнокултурна криза...

Първата изненада дойде от заявените религиозни ориентации на изследваните групи. Сред избирателите, изявили принадлежността си към различни етнокултурни малцинства, се оформя пъстра картина. 2% от турското малцинство казват, че са източноправославни, 1% — католици, 18% — атеисти. От помашката етнокултурна група източноправослави са 4.5%, а атеисти — 31%. Тази картина нарушава един отдавна изграден стереотип, според който българсеиит турчин и помакът са задължително и мюсюлмани.

Турското и помашкото население живее предимно в селата (69% от турците и 64% от помаците) и е сравнително слабо образовано (61% от турците са с основно и по-ниско от основно образование, докато висшистите са едва 2%). Що се отнася до политическата им организираност, над 24% от анкетираните турци и близо 20% от помаците са членове на ДПС. Дейността на ДПС се

ИМА ЛИ "МАКЕДОНЦИ" У НАС?

Една от целите на това изследване беше да се отговори на следните по-важни въпроси:

- има ли друго национално самосъзнание сред източноправославното славянско население в Пиринска Македония;
- какви са формите на проява и относителният дял на небългарското национално самосъзнание;
- какво е отношението на другите етнически групи по македонския въпрос.

Тезата за отделно национално самосъзнание на македонците не получи потвърждение по пътя на прякото деклариране на националната принадлежност — само 3 души от анкетираните (дама от тях не живеят в Пиринска Македония) се смятат за такива. С други думи, хората в България, които се самоопределят като "македонци", представляват една статистически незначителна величина. Естествено, би могло да се предположи, че поради насаждания с десетилетия страх, формите на изява на това самосъзнание имат по-дискретен характер. Такава форма би могло да бъде отношението към Общомакедонската организация (ОМО) "Илинден" — формация, която открито подкрепя македонизма.

По-голямата част от анкетираните не са запознати с характера и програмата на ОМО "Илинден". Значителен брой хора съвсем организацията с едноименното властание. Срещат се обаче и отговори като "отнасям се към нея като към организация на шопите". Това дава основания да се смята, че в масовото съзнание ОМО "Илинден" се схваща не като изградена на национална основа политическа организация, а като регионален по културно обединение.

Дейността на ОМО "Илинден" не е оцрбено популярна сред българските избиратели — само 9% одобряват нейната дейност. Съпоставката с резултатите от специалния тест за либерализъм/консерватизъм сочи, че одобряването на дейността на ОМО "Илинден" върви в крак с либералния тип мислене, т.е. то е резултат от по-ос- ... към дейността на БСП и смятат, че изборната а победа е прелюдия към реставрацията на старото положение. Особено силно тези чувства са изразени сред помашкото население. Показателно е обаче, че отрицателното отношение към БСП не отклонява симпатите на тези наши съграждани в полза на нейния главен опонент — СДС, вярно че СДС подкани на най-остра критика политиката й по националния въпрос.

ИМА ЛИ "МАКЕДОНЦИ" У НАС?

Една от целите на това изследване беше да се отговори на следните по-важни въпроси:

- има ли друго национално самосъзнание сред източноправославното славянско население в Пиринска Македония;
- какви са формите на проява и относителният дял на небългарското национално самосъзнание;
- какво е отношението на другите етнически групи по македонския въпрос.

Тезата за отделно национално самосъзнание на македонците не получи потвърждение по пътя на прякото деклариране на националната принадлежност — само 3 души от анкетираните (дама от тях не живеят в Пиринска Македония) се смятат за такива. С други думи, хората в България, които се самоопределят като "македонци", представляват една статистически незначителна величина. Естествено, би могло да се предположи, че поради насаждания с десетилетия страх, формите на изява на това самосъзнание имат по-дискретен характер. Такава форма би могло да бъде отношението към Общомакедонската организация (ОМО) "Илинден" — формация, която открито подкрепя македонизма.

По-голямата част от анкетираните не са запознати с характера и програмата на ОМО "Илинден". Значителен брой хора съвсем организацията с едноименното властание. Срещат се обаче и отговори като "отнасям се към нея като към организация на шопите". Това дава основания да се смята, че в масовото съзнание ОМО "Илинден" се схваща не като изградена на национална основа политическа организация, а като регионален по културно обединение.

Дейността на ОМО "Илинден" не е оцрбено популярна сред българските избиратели — само 9% одобряват нейната дейност. Съпоставката с резултатите от специалния тест за либерализъм/консерватизъм сочи, че одобряването на дейността на ОМО "Илинден" върви в крак с либералния тип мислене, т.е. то е резултат от по-ос- ... ходобрение на обществото от некомплектантите русалия на ОМО "Илинден" — резултатите тук са по-ниски. От анкетираните хилени на областта 8% одобряват дейността на ОМО, 15% — не одобряват, 40% — не са безразлични и 37% не се запознати. За сравнение, средното за страната 9% одобряващи и 34% недобряващи. По-разбираемо е, че в Пиринска Македония са да се проявяват по отношението към другите организации, изградени на етническа основа. Дейността на ДПС е одобрена от 24% от анкетираните и не е одобрена от 40% (при 19% и 21% средно за страната). Дейността на ОКЗНИ леко преобладава одобрението — 28%, при средно за страната 26%.

Относително по-високият процент на одобряване дейността на ОМО "Илинден" в Пиринска Македония се дължи и на по-голямата отделен дял на малцинствените групи в районите с по-ниска степен на одобрение — 18% срещу 9% за страната. Сред представителите на малцинствените групи в Пиринска Македония ОМО "Илинден" е Пиринска Македония